

ÚKOL 6:

**KLÍČOVÉ KONCEPTY A JEJICH OPERACIONALIZACE,
TEORETICKÁ A PRACOVNÍ HYPOTÉZA**

SOC706 – METODOLOGIE SOCIÁLNÍCH VĚD

**Vedoucí týmu: Alena Drvotová, UČO 13265,
email: 13265@mail.muni.cz**

**Členové týmu: Martina Mikulášková, UČO 182798,
email: 182798@mail.muni.cz**

**Pavel Šťastný, UČO 182413,
email: 182413@mail.muni.cz**

Termín odevzdání: 21. 11. 2005

Fakulta sociálních studií MU, podzimní semestr 2005

Třídní příslušnost a struktura trávení volného času.

V našem simulovaném výzkumu chceme zjistit, zda a jak ovlivňuje třídní příslušnost jednotlivce jeho trávení volného času.

Identifikovali jsme tyto klíčové koncepty:

1) třídní příslušnost,

Sociální diferenciaci lze objektivně sledovat zejména po linii vertikální, která spočívá ve sledování podílu na moci a ekonomického postavení jednotlivce. Vertikální sociální diferenciaci umísťuje jedince na určitém společenském žebříčku, zahrnuje rozměr vyšší – nižší, umožňuje studovat a hodnotit společenskou nerovnost, která je považována za příznačný rys moderních společností.

Nejčastější charakteristiky, či dimenze vertikální sociální diferenciaci:¹

- úroveň dosaženého vzdělání,
- zaměstnanecký status čili profesionální postavení,
- mocenské postavení,
- příjem (naturální či peněžní),
- majetek,
- životní úroveň,
- životní styl.

Ze dvou hlavních přístupů vertikální diferenciaci, stratifikačního a třídního přístupu jsme si vybrali vertikální diferenciaci zohledňující třídní hledisko. Giddens definuje třídu „*jako rozsáhlou skupinu lidí, kteří mají obdobné ekonomické prostředky, což má velký vliv na jejich způsob života.*“² V pojmu třídy je zafixována skutečnost vztahů k určitým hodnotám (vlastnictví, kapitálu, moci, vlastní či cizí pracovní síle atd.) a tím i k jiným třídám či skupinám lidí.

Jelikož je spektrum operacionalizace vertikální sociální diferenciaci velice široké, zúžili jsme výběr pouze na dimenzi profesionálního postavení. Tato dimenze se nám jeví jako nejvíce reprezentativní, odpovídá základnímu kritériu třídní diferenciaci, tj. zaměstnanecko-zaměstnavatelskému vztahu. Vycházíme z předpokladu, že klíčovou úlohu v určení sociálního postavení jednotlivce ve společnosti má povolání člověka, využijeme tedy dimenzi pracovního (profesionálního) postavení, kde třídy představují skupiny povolání. Navážeme na

---

¹ Machonin, P., Tuček, M. a kol. Česká společnost v transformaci, 1996, str. 26

² Giddens, A. Sociologie, 1999, str. 257

Machoninovu třídní klasifikaci³ odvozenou z tzv. EGP (Ericsson, Goldthorpe, Portocarero) schématu upraveného pro české podmínky. Uskutečněná úprava dle Machonina dává přesnější obraz vertikální diferenciaci podle třídního přístupu, snaží se zkombinovat několik principů diferenciaci (vlastnictví ekonomických prostředků, vzdělanostní kvalifikaci a složitost práce, příslušnost k manuálním a nemanuálním zaměstnáním a dokonce i jisté prvky odvětvové příslušnosti) v jedno schéma, přičemž upřednostňuje postavení ve vlastnické struktuře před hledisky kvalifikačními. Vzniklé schéma zahrnuje tyto soubory indikátorů (řazeno sestupně od nejvyššího postavení po nejnižší):

- samostatně činní (podnikatelé) se zaměstnanci – POD,
- vyšší odborníci včetně nevelké skupiny podnikatelů s větším počtem podřízených – VO,
- samostatně činní bez zaměstnanců (živnostníci) – SČ,
- střední odborníci včetně mistrů – SO,
- rutinní nemanuální (řadoví úředníci) – ÚŘ,
- kvalifikovaní dělníci včetně odvětví materiálních služeb – KD,
- polokvalifikovaní a nekvalifikovaní dělníci včetně služeb a zemědělci – PNDZ.

2) struktura trávení volného času.

Neexistuje jednotný názor na pojem volný čas v sociologické literatuře. Čím obecnější je jev, jež má být definován, tím složitější je jev specifikovat, shodnout se a najít společného jmenovatele. Společný postoj existuje pouze v tom, že nelze ztotožňovat volný čas s mimopracovní dobou. Významné vědecké bádání v této oblasti provedl J. Dumazedier. Volný čas vymezuje jako „*souhrn činností, které člověk může provozovat zcela dle vlastního uvážení, dle vlastní vůle. Do popředí vystupuje možnost určité volby, jako podstatné určení vyznívá pozice MOHU a CHCI proti MUSÍM. Jen ve volném čase mohu, ale nemusím a tento pocit sám o sobě je bohatstvím.*“⁴ Volný čas ve své podstatě by měl člověku poskytnout uvolnění, plnit relaxační a rozvojovou funkci. Ve volném čase člověk zcela svobodně a dle svých zájmů vyvíjí činnosti, které vyrovnávají únavu z práce a organismu dodávají ztracenou energii.

Domníváme se, že činnosti ve volném čase a mimo volný čas spolu nějakým způsobem korespondují a dle našeho názoru tento stav nejlépe vystihne pohled směřovaný na postavení jednotlivce ve společnosti, na jeho zařazení při vykonávání pracovní činnosti - na jeho třídní příslušnost.

³ Machonin, P., Gatnar, L., Tuček, M. 2000 Vývoj sociální struktury v české společnosti 1988-1999, str 26-27

⁴ Dumazedier J. cit. dle Filipcová B., Člověk, práce a volný čas, 1966, str. 24

Pro uskutečnění našeho výzkumu a posouzení uvedených skutečností jsme dále specifikovali následující dimenze volného času:⁵

- zbytek dne po odečtení produkčního (doba věnovaná práci potřebné k zajištění nezbytných životních potřeb, nekryje se vždy dobou zaměstnání) a reprodukčního (spánek, odpočinek, jídlo, hygiena) času
- dvoudenní víkend
- placená dovolená
- volný čas v důchodu
- volný čas při nezaměstnanosti.

Pro náš výzkum jsme vybrali dimenzi první, tj. zbytek dne po odečtení produkčního a reprodukčního času a druhou, tj. dvoudenní víkend. Tyto dimenze volného času jsme rozdělili do 5 kategorií dle činností volného času. Použili jsme třídění dle Dumazediera,⁶ zvolili jsme následující indikátory volného času, které jsme rozdělili do zmiňovaných 5 kategorií:

1. fyzické činnosti

- aktivní provozování sportovních činností
- provozování her – kulečnick, šipky ...
- turistika, procházky, rekreace v přírodě

2. praktické činnosti

- kutilství, hobby činnosti
- výstavba a údržba domu, bytu, chaty
- domácí práce charakterizující manuální orientaci (péče o domácnost)
- ruční práce
- práce na zahradě

3. kulturně-umělecké činnosti

- návštěvy kulturních zařízení (divadla, kina, galerie, výstavy, koncerty vážné hudby)
- sledování TV, DVD, videa
- četby novin, časopisů, knih
- poslouchání rozhlasu, CD a jiných médií
- hry na počítači, internet

---

⁵ Veselá J. Základy sociologie volného času, 1999, str. 25

⁶ Dumazedier J. cit. dle Filipcová B., Člověk, práce a volný čas, 1966, str. 144

- vlastní provozování uměleckých činností (hra na hudební nástroje, malování, fotografování, ...)

4. intelektuální činnosti

- studium odborné literatury
- návštěvy odborných přednášek, kurzů
- studium cizího jazyka

5. společenské činnosti

- veřejná činnost (organizování společenských, kulturních a sportovních akcí; činnost v rámci zastupitelstev, dobrovolných hnutí a sdružení)
- náboženské úkony
- chvíle s přáteli (návštěvy, povídání si)
- chvíle s rodinou a dětmi
- návštěvy společenských zábav (plesů, koncertů pop. hudby, diskoték, večírků)
- návštěvy kaváren, vináren, hostinců
- návštěvy sportovních utkání

Teoretická hypotéza:

Třídní příslušnost jednotlivce ovlivňuje jeho strukturu trávení volného času.

Pracovní hypotézy:

Příslušníci vyšších společenských tříd (s vyšším profesionálním postavením) tráví svůj volný čas „intelektuálněji“ a „kulturněji“ než příslušníci nižších společenských tříd (s nižším profesionálním postavením).

Příslušníci vyšších společenských tříd (s vyšším profesionálním postavením) se ve svém volném čase zapojují více do veřejných činností než příslušníci nižších společenských tříd (s nižším profesionálním postavením).

Příslušníci nižších společenských tříd (s nižším profesionálním postavením) se ve svém volném čase více zabývají praktickými činnostmi oproti příslušníkům vyšších společenských tříd (s vyšším profesionálním postavením).

Příslušníci nižších společenských tříd (s nižším profesionálním postavením) preferují oproti příslušníkům vyšších společenských tříd častěji ve svém volném čase společenské činnosti jako jsou návštěvy společenských zábav a návštěvy kaváren, vináren a hostinců.

Předpokládáme, že kromě profesionálního postavení bude mít na strukturu trávení volného času vliv také pohlaví a věk respondentů, na tyto koncepty je proto nutné brát ohled při sestavování dotazníku. Přesnou formulací otázek a sestavením jejich vhodného souboru se vyvarujeme chyb ve výzkumu, eliminujeme nepřesnost v měření a zajistíme si tak validitu a reliabilitu měření. Pomocí vhodných otázek zařazených do dotazníku tudíž zajistíme jak přesnost měření, tak také částečně deskriptivní charakter studie, kdy výsledky měření budou jednak popisovat konkrétní rozvrstvení volného času a jednak nám potvrdí nebo vyvrátí naši hypotézu.

Použitá literatura:

Filipcová, B. 1966. *Člověk, práce, volný čas*. Praha: Nakladatelství Svoboda.

Giddens, A. 1999. *Sociologie*. Praha: Argo.

Machonin, P., Gatnar, L., Tuček, M. 2000 *Vývoj sociální struktury v české společnosti 1988-1999*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky.

Machonin, P., Tuček, M. et al. 1996. *Česká společnost v transformaci*. Praha: SLON.

Veselá, J. 1999. *Základy sociologie volného času*. Pardubice: Univerzita Pardubice.

Dobře zpracovaná operacionalizace. V pořádku.